

KOZLUK'TAKİ KALELER

Yrd. Doç. Dr. Ali BORAN*

Özet

Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Proje Başkanlığı'nın desteği ile yapılan “2002 -FED-100 nolu **Batman ve Çevresindeki Sanat Eserlerini Araştırma Projesi**” kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Kozluk, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Batman iline bağlı bir ilçe merkezidir. Güneyinde Batman (Beşiri ilçesi) ve Siirt (Kurtalan ilçesi), kuzeyinde Sason, doğusunda Siirt (Baykan ilçesi), kuzeydoğusunda Bitlis il sınırı ve batısında Diyarbakır (Silvan ilçesi) ile çevrilmiştir. Bölgede yapılan araştırmalar, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağında yerleşmenin bulunduğunu göstermektedir. Bu tarihten günümüze yöre devamlı iskan görmüştür.

Araştırmada tespit edilen Kozluk, Rabat, Yıldızlı kaleleri iç kale şeklinde inşa edilmiştir. Kozluk Kalesi, kent merkezinin kuzeyinde yer alan, doğal bir kayalıktan oluşan tepe üzerinde kurulmuş olup topografyaya uygun biçimde inşa edilmiştir. Rabat Kalesi yüksek dağların bulunduğu bir kısımda yapılmıştır. Yıldızlı Kalesi ise yüksek dağların bulunması buranın geçmişte önemli bir geçit noktası kurulmuştur.

Kozluk'taki üç kalede Türk savunma mimarisinin devamı olan eserlerdir. Bu bağlamda bölgedeki önemli kültür varlıklarımızdan bir bölümüdür.

Anahtar Kelimeler: Kozluk,Kale, Yıldızlı, Rabat, Araştırma, Mimari, Savunma, Sur, Duvar, Batman

Castles In Kozluk

Abstract

This essay, sponsored by Yüzüncü Yıl University Project Presidency of Scientific Researches, is realized within “2002 –FED-100 Research Project of Art Works in Batman and environce”.

* YYÜ Fen - Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Kampus, VAN

Kozluk is a central district of Batma in the East Anatolia region. It is surrounded by Batman (Beşiri district) and Siirt (Kurtalan district) in south, Sason in north and Siirt (Baykan district) in east, Bitlis province border in north-east and Diyarbakır (Silvan district) in west. Researches carried out in the area show that there were settlements in Neolithic, Calcolithic and Bronze ages. From these untill today this area is settled.

Kozluk, Rabat and Yıldızlı castles, fixed during the survey, are buildings as interior castles. Kozluk castle, located on the north of the city center, is on a natural rocky hill and built suitable for topography of the region. Rabat Castle is built on a mountainous area. Yıldızlı Castle is located on an important passage. Each of these three castles in Kozluk are monuments of Turkish defense architecture. That's why these monuments are an important part of our heritage in this region.

Key-Words: Castle Kozluk, Yıldızlı, Rabat, Research, Architecture, Defense, Rampart, Wall, Batman.

2000 yılından itibaren bölgede bilimsel araştırmalarımız sürmektedir. Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Proje Başkanlığı'nın desteği ile yapılan "2002 -FED-100 nolu **Batman ve Çevresindeki Sanat Eserlerini Araştırma Projesi**" kapsamında gerçekleştirilmiştir¹.

Kozluk, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Batman iline bağlı bir ilçe merkezidir. Güneyinde Batman (Beşiri ilçesi) ve Siirt (Kurtalan ilçesi), kuzeyinde Sason, doğusunda Siirt (Baykan ilçesi), kuzeydoğusunda Bitlis il sınırı ve batısında Diyarbakır (Silvan ilçesi) ile çevrilmiştir. İlçe merkezi Sason dağlarının güneye bakan eteklerinde, bir vadi tabanında bulunur.²

Bölgede yapılan araştırmalar, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağında yerleşmenin bulunduğunu göstermektedir. Bölgenin eski halklarından olan Hurri ve Sabarru boyları M.Ö. 3. binde yöreye yerleşmişlerdir. M.Ö. VII. yüzyılın sonlarında Kimmer ve İskit akınlarına uğrayarak güçsüz düşen Asur Krallığı, M.Ö.

¹ YYÜ Bilimsel Araştırmalar Proje Başkanlığı'nın desteği yapılan "2002 -FED-100 nolu **Batman ve Çevresindeki Sanat Eserlerini Araştırma Projesi**" nden dolayı YYÜ Bilimsel Araştırmalar Proje Başkanlığı'na teşekkür ederim.

² Metin Tuncel; "Batman" mad. **DİA** V, İstanbul 1992, 200-202; **Anabritannica**, "Kozluk",13, İstanbul, 1992, 568; C. Kılıççıoğlu, **Tarihi ve Turistik Değerleriyle Siirt**, İstanbul, 1966, 25; Harun Taşkıran – Metin Kartal, "İlisu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması", **21. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, II, Ankara, 2003, 295- 304;G. Algeze vd; "The Tigris – Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of The 1989 – 1990 Seasons" **Anatolica**, 17, 1991,175 – 240; M. Rosenberg," The Batman Rives Arhaeological Reconnaissance Survey, 1990,**XIII Araştırma Sonuçları Toplantısı**, II, Ankara, 1992, s. 447-460.

612 yılında Med İmparatorluğu tarafından yıkılınca, yöre Medler'in egemenliğine geçmiştir. Ancak bu uzun sürmemiş, M.Ö. 550 yılında Pers İmparatoru II. Kiros tarafından imparatorluğa son verilmiştir. Bundan sonra Pers İmparatorluğunun 23 satraplığından birini teşkil eden bölge, Persler'in M.Ö. 332 yılında Büyük İskender tarafından yıkılışına kadar bu özelliğini korumuştur. M.Ö. 129 yılında Partlar'ın eline geçmiştir. Uzun süre Partlar'la Romalılar arasında egemenlik mücadelesine sahne olan yöre, sonunda Partlar'ın Arsaklı hanedanınca Romalılar'a bağlı olarak yönetilmeye başlanmıştır. İran'da kurulan Sasaniler'le Romalılar arasında uzun zaman mücadele konusu olan bu bölge, Halife Hz. Ömer zamanında İslam topraklarına katılmıştır. Emevi ve Abbasiler zamanında da bu özelliğini korumuştur. Bizanslılar ile Müslüman Araplar arasında da sıkça el değiştirmiştir. Alparslan'ın 1071 Malazgirt zaferi sonrası Türkler'in eline geçmiştir. Anadolu'nun fethine katılan Dilmaçoğlu Mehmet Bey'e iktâ olarak verilen yörede kurulan Dilmaçoğlu Beyliği, önce Hısn-ı Keyfa Artuklular'ı, sonraları ise Eyyubiler'in egemenliğinde varlıklarını devam ettirmeye çalışmıştır. 1231 yılında Moğollar tarafından işgal edilerek yağma edilen ve 1243 Köseadağ Savaşı ile Moğollar'ın elinde kalan yöre, İlhanlı Devleti'nin yıkılışına kadar Moğollar'ın elinde kalmış; İlhanlı Devleti'nin yıkılışından sonra Eyyubi, Artuklu ve Karakoyunlular arasındaki egemenlik kavgalarına sahne olmuştur.

1403 yılında doğuda büyük bir beylik kuran Akkoyunlular'ın eline geçmiştir. Evliya Çelebi, Seyahatname'sine göre Hazo (Kozluk) önceleri Karakoyunlu Kara Yusuf'un elindeyken, Diyarbakır hakimi Akkoyunlu Uzun Hasan buraya büyük bir orduyla hücum ederek almıştır³. 1514 yılında Yavuz Sultan Selim komutasındaki Osmanlı ordusunun Çaldıran'da İran Safevileri'ni

³ E. Çelebi yöre hakkında: *"Kale yapılmazdan önce Karakoyunlu'dan Kara Yusuf, 12 Han'ın Kara Zo kabilesi burada otağlarda oturdukları için bu isim verilmiştir. Sonra onların birikmesi sebebi ile bu yerde bir şehir meydana gelmiş (adına Şehr-i Zor yahud Hazo Kalesi demişlerdir. Sonra Azerbaycan hakimi Uzun Hasan Şah bu kaleye sahip olmuştur. Daha sonra Timur Meyyafarikin (Silvan) kalesini yıkmaya gelirken, bu Hazo'yu da Bitlis Hanı Abdal Han'ın ecdadından birisi imar edip sahip olmuştur. Sonra Selim Han Çıldır savaşından dönerken H. 920 senesinde Bitlis Hakimi ona itaat edip kaleyi teslim etmiştir. Buranın idaresini, Selim Han kendi yazısı ile ve hükümet kaydıyla eyalet olarak yine hakimine ihsan etti. Süleyman Han'ın kaydından beri Diyarbekir eyaletindeki beş hükümetten biri olup, padişah tarafından beyine lakap olarak "Cenap" diye yazılır. Alaybeyi ve çeri başısı vardır. Yüzeli akçelik yahşi kazadır. Sipah kethuda yeri, yeniçeri serdari, müfti ve nakibi falan yoktur. Bütün idare hakim elindedir. Hatta kalesi, dizdar ve neferleri de hep hakim elindedir."* Şeklinde açıklamaktadır. Bkz; Evliya Çelebi, **Seyahatname**, IV, (T. Temelkuran - N. Aktaş), İstanbul, 1986, 475-476.

yenmesiyle Osmanlı Devletine geçmiştir. Osmanlı zamanında Bitlis vilayetinin Muş sancağına bağlıdır⁴.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Muş iline bağlı bir yerleşim birimi iken, daha sonra Sason⁵ ilçesine bağlı bir nahiye olmuştur. Hızlı bir nüfus artışı gösteren Hazo nahiyesi 1938 yılında Kozluk adıyla ilçe olmuştur. 18 Mayıs 1990 tarihinde Siirt ilinden ayrılarak Batman'ın il olmasıyla da Batman'a bağlanmıştır⁶.

2003- 2004 yıllarında gerçekleştirilen araştırmada Kozluk'ta önemli eserler tespit edilmiştir. Bu eserler arasında savunma yapıları önemli yer tutmaktadır. Bu makale kapsamında üç kale ele alınmıştır.

1- KOZLUK (HAZO) KALESİ

Kale, Kozluk'un ortasındaki doğal kayalığın üzerinde kurulmuştur. Kalenin kesin olarak hangi tarihte yapıldığı hakkında bir bilgi ve belge yoktur. Sadece Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde kale hakkında bilgiler mevcuttur⁷.

⁴ Hasan Duman, **Sâlnâmeler ve Mevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu Katalogu**, II, Ankara, 1999, s 7.

⁵ Sason, Cumhuriyet'ten sonra Siirt' in il oluşuyla Siirt' in bir ilçesi olduğu ve 1990 yılında 3647 sayılı kanunun 2. maddesine göre Batman'ın il oluşuyla da Batman'a bağlanan, yaklaşık 32.000 nüfuslu ilçe merkezidir. Geniş bilgi için Bkz., **Bütün Yönleriyle Sason**, Ankara, 1991, 16-19.

⁶ **Yurt Ansiklopedisi**, "Siirt", X, İstanbul, 1982-983, 6665-6739; Metin Tuncel, "Batman", **DİA**, C. V, İstanbul, 1992, s. 200-202; Besim Darkot, "Siirt", **İslâm Ansiklopedisi**, X, İstanbul, 1993, s. 619-621; Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, 1985, 265; İlhan Erdem – Mustafa Uyar, "Akkoyunlular – Akkoyunlular'ın Tarih Sahnesine Çıkışı", **Türkler**, Ankara, 2002, 873-881; A. Boran ve diğerleri, "Siirt ve İlçelerindeki 2003 Yılı Yüzey Araştırması (Kozluk'taki Mezar Taşları)", **22. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 24- 28 Mayıs 2004**, Konya, C.I, Ankara 2005, 241 -254; Jale Velibeyoğlu vd., "Botan Vadisi ve Çattepe (Tilli) Yüzey Araştırmasının İlk Sonuçları", **İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, Ankara, 2002, 783- 835; M. Rosenberg, "The Batman Rives Archaeological Reconnaissance Survey, 1990", **XIII Araştırma Sonuçları Toplantısı, II, Ankara**, 1992, s. 447-460.

⁷ E Çelebi kale hakkında; "Bu kalenin kuzeyindeki büyük dağlara Zo dağı denir. Zo dağı eteğinde, sarp bir kaya üzerinde, küçük bir kaledir. Çevresinin uzunluğu bin altı yüz adımdır. Doğu tarafı yalçın kayalı, havaleli dağlardır. Kible tarafı sahradır, bu tarafa bakan bir Timur kapısı vardır, yolu gayet sarptır. Aşağı varoşuna güçlükle inilir. Kale içinde bağısız, bahçesiz, hepsi toprak örtülü yüz elli adet ev vardır, amma kalenin hakimi olan Murtaza Bey'in sarayı tutmuştur ki, kat kat odaları vardır. Bu hakim Murtaza Bey; Bitlis Hanı Abdal Han'ın damadı, bir hânzade, Cafer taraftarı, merd bir meydan eridir. Sarayında su sarnıçları bulunur. Kale içinde cami vardır, diğer imaretler hemen aşağıdadır. Hazo kasabası kalenin kible tarafından genişçe bir arazidedir. Bin hanelidir,

Kale hakkında kaynaklarda verilen en eski bilgiler Karakoyunlar dönemine ait olmasına rağmen gerek kalede bulunan oyma kaya mezarlarından hareketle ve gerekse kalenin bölgede bulunan ve Asurlular döneminde inşa edilen kalelerle olan benzerliğinden dolayı yapının Asurlular zamanında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kalenin günümüze ulaşan kısımları çeşitli dönemlerde onarımlar geçirmiştir. Bu onarımların izleri surlarda göze çarpmaktadır(Resim:1).

Bütün bunlardan hareketle kalenin Asurlular döneminde inşa edildiği ve ortaçağda Karakoyunlu, Timur, Akkoyunlu ve en son Osmanlı dönemlerinde onarılarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Özellikle Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı Devletinin yöneticisi Şeref Han'a verilmiştir. Daha sonra kalenin hakimiyeti Hıdır Bey'e geçmiş ve Kozluk Kalesi uzun süre idari merkez olarak kullanılmıştır⁸(Resim:2).

Kale, ilçenin kuzey tarafındaki büyük bir kayadan oluşan ve yöreye hakim bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Ana kaya üzerindeki kale, düzgün bir plana sahip olmayıp, kayanın topografyasına göre inşa edilmiştir. Günümüzde kalenin büyük bir bölümü yıkılmış ve küçük bir kısmı ayakta. Kalıntılardan hareketle Hazo Kalesi'nin iç kaleden ibaret olduğu söylenebilir. Orijinalde kalenin dış surlarının olup olmadığı hakkında fikir yürütmek oldukça güçtür(Resim:3-4).

Kalenin güneybatısında silindirik bir burç ve burcun batısında sur duvarları uzanmaktadır. Bu burç ve sur duvarlarında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapının güney surları da günümüzde kısmen ayakta. Güneydoğu köşede silindirik bir burç mevcuttur. Bu burç ve güney surları kırma taş malzemeden inşa edilmiştir. Kalenin doğu ve kuzey surları yıkılmış ve sadece temel kısımları kalmıştır. Kalan izlerden bu kısımların kırma taş malzemeden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kalenin doğu duvarında orijinalde kaleye geçişi sağlayan kapı açıklığı olduğu tahmin edilen bir açıklık vardır. Yine yapının doğu tarafında ana kayanın yontulmasıyla inşa edilen bir sarnıç bulunmaktadır. Sarnıcın duvarlarında tuğla malzeme kullanılmıştır. Sarnıcın içi günümüzde belli bir yüksekliğe kadar taş ve tuğla ile dolmuştur(Resim:5).

Kalenin içinde bulunan tepelikler, kalede bulunan ve yıkılan yapıların kalıntılarıdır. Kalenin doğu tarafında 5 adet kaya mezar yer almaktadır. Mezar odaları ana kayanın yontulmasıyla inşa edilmiş ve genelde iki bölümden

henüz gelişmektedir. Evlerin hepsi toprak ile örtülüdür. Çarşı içerisinde cami ve Şeref Hanı meşhurdur. Küçük sıcak bir hamamı üç adet de dükkan vardır, halen hakimi olan Murtaza Bey kâgir bir han yaptırmıştır ki sanki sağlam bir kaledir..." şeklinde açıklamaktadır. E. Çelebi, a.g.e, 475-76.

⁸ Ö. Atalay, **Siiirt Tarihi**, İstanbul, 1946, 86.

oluşmaktadır. Bölgede Urartulardan günümüze kadar bu gelenek sevilerek uygulanmıştır(Resim:6-7).

E. Çelebi'nin belirttiği Timur kapısı, evler, Murtaza Bey'in sarayı, su sarnıçları, cami, Han, hamam, dükkanlar, Murtaza Bey hanı gibi yapılar günümüze ulaşmamıştır. Bu yapıların kalıntıları günümüzde ilçe merkezindeki yapılar arasında kaybolmuştur.

2- YILDIZLI KALESİ (ŞEYHBAÇ)

Kale, Yıldızlı Köyü'nün yaklaşık olarak 10 km. güneydoğusunda Garzan Çayı'na hakim bir tepede, Erzen Kalesi'nin kuzeybatısında, Yeşilyurt mezrasının eski yerleşim yerinin tam karşısındadır(Resim:8).

Yapının üzerinde inşa tarihini verebilecek herhangi bir yazıt yoktur. Yapı hakkında kaynaklarda da bir bilgi bulunmamaktadır. Kale, konumu, inşa tekniği ve malzemesi bakımından Erzen Kalesi ile benzerlik göstermektedir. Erzen şehri, Dilmaçoğlu Beyliğinin Erzen kolunun başkentidir. Bu beylik bölgeye 300 yıl egemen olmuştur.⁹

Bütün bunlardan hareketle yapının XII- XIII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Kalenin daha sonraki dönemlerde onarılarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Günümüzde metruk olan kalenin surları kısmen yıkılmıştır (Resim:9-10).

Yapı, kuzey – güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlı olup yaklaşık olarak 1500 X 1200 m. ebatlarındadır. Üç tarafı doğal bir kayalıkla çevrili olan bir tepe üzerine kurulan kalenin batı tarafı yüksek sur duvarları ile çevrilmiştir. Yapının doğu, kuzey ve güney tarafları doğal kayalık tarafından korunmuş, kayalığın savunmaya elverişsiz yerlerine surlar ve burçlar inşa edilmiştir. Surlarda tuğla ve kırma taş malzeme kullanılmıştır(Resim:11).

Kaleye batı cephede yer alan eyvan türü bir kapıdan girilmektedir. Giriş kapısı günümüzde kısmen yıkılmıştır.

Kalenin içindeki yapılardan sadece birkaç tanesi günümüze ulaşmıştır. Diğer yapılar ise toprak altında kalmıştır. Kalenin güneybatı köşesinde günümüzde ayakta olan üç mekanlı bir yapı vardır. Birinci oda, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülüdür. Odanın doğu ve batı duvarları yıkılmış, kuzey duvarında çıkıntı vardır. Güney duvarının güneydoğu köşesinde ikinci mekana açılan sivri kemerli açıklık yer alır (Resim:12-13).

⁹ Ali Boran, "Tarihi Erzen Şehri ve Kalesi", 7. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları, 06-08 Nisan 2003, İst., Baskıda

İkinci mekan kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve aynı yönde beşik tonoz örtülüdür. Bu mekan güneyde sivri kemerli bir açıklıkla dışarı açılmaktadır. Batı duvarındaki sivri bir kemerle üçüncü mekana geçilmektedir.

Üçüncü mekan, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülüdür. Günümüzde kısmen yıkılan bu mekanlar kırma taş malzemededen inşa edilmiştir.

Kalenin güney tarafında kare planlı, kubbe ile örtülü bir mekan mevcuttur. Bu mekanın üst örtüsü günümüzde kısmen yıkılmıştır. Kubbeye geçişi sağlayan köşelerde ahşap gergiler kullanılmıştır. Yapıya kuzey doğuda yer alan dikdörtgen açıklıklı kapıdan girilmektedir. Batı duvarı sivri kemerle dışarı açılmaktadır. Güney ve doğu duvarı sağırdır. Eserin iç kısımları sıvalıdır. Yapı kırma taş malzemededen inşa edilmiştir.

Kalenin doğu tarafında, sadece doğu duvarı ayakta kalan bir birim vardır. Bu duvarın ortasında sivri kemerli bir pencere açıklığı mevcuttur. Kırma taş malzemededen inşa edilen bu birimin orijinalde ne amaçla kullanıldığı anlaşılamamıştır.

3- RABAT KALESİ

Kale, Yanıkkaya (Rabat) Köyü'nün yaklaşık olarak 8 km. kuzeyinde yekpare bir kayalığın üzerinde yer almaktadır(Resim:14).Yapının üzerinde yapının kesin tarihini verebilecek bir kitabe yoktur. Ayrıca kaynaklarda kale hakkında herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır. Yapı, plan malzeme ve inşa tekniği bakımından XIII- XIV. yüzyıl özelliklerini göstermektedir.

Daha sonraki dönemlerde de onarılarak kullanıldığı tahmin edilen kale, yıkılmış halde, çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır(Resim:15-16). Kuzey-güney doğrultusunda uzanan kalenin doğu, batı, kuzey ve güney surları doğal kayalık üzerinde yükselmektedir. Doğu, batı, güney surları günümüzde yıkılmış sadece temel kısımları kalmıştır. Kuzey surlarının bir kısmı ise günümüzde ayakta. Kalan kısımlardan kalenin kırma taş malzemededen inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kalenin içinde yapılan kaçak kazılar sonucunda gün ışığına çıkarılan çeşitli mekanlar vardır. Bu mekanların inşasında taş ve tuğla malzeme birlikte kullanılmıştır. Kalenin içinde bir sarnıç bulunmaktadır. Sarnıç, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır

Sonuç: Tarih boyunca kaleler genellikle şehirlerin etrafı, yol kavşağı, önemli yere giden ana yol, geçit yeri, dağlar arasındaki boğaz, denize uzanan burun,

kıydan az uzaktaki adalar, köprü başları, denizlerin boğazları gibi stratejik yerlerde arazinin tabii özelliklerinden de yararlanılarak inşa edilmiştir.¹⁰

Kaleler; hendek, sur, iç kale, dış kale bedeni, seyirdim yeri, kale siperi, burç, kale mazgalı, kale meydanı ile varoş (dış kale)lardan meydana gelmiş ve askeri amaçla kurulmuş yapılardır.¹¹

Kaleler, genellikle iç kale, dış kale, şehristan ve ahmedek gibi bölümlerden oluşmaktadır. Bununla beraber ahmedek ve dış kale, Hasankeyf Kalesi'nde olduğu gibi bazı kalelerde bulunmamaktadır.

Araştırmada tespit edilen Kozluk, Rabat, Şeyhbaç (Yıldızlı) kaleleri sadece iç kale bölümünden ibarettir. İç kale; surlarla çevrili bir kentin en yüksek yerinde hükümdarın, beyin yada komutanın oturmasına ayrılmış en son savunma yeri olan kale bölümüne denir. Kale mimarisinin en önemli bölümü, kule veya burçlardır. Kulelerden biri diğerlerinden yüksek ve sağlam tutulur.¹²

Kozluk Kalesi, kent merkezinin kuzeyinde yer alan, doğal bir kayalıktan oluşan tepe üzerinde kurulmuş olup topografyaya uygun biçimde inşa edilmiştir. Kozluk sınırları içerisinde yer alan Rabat ve Şeyhbaç Kaleleri de doğal bir kayalıktan oluşan tepe üzerinde kurulmuşlardır. Bu özelliğiyle Kozluk, Rabat ve Şeyhbaç kaleleri birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu özellik Anadolu'daki bir çok kalede görülmektedir.

Yine Kozluk Kalesi'nin kuzeyinde ve doğusunda önemli çayların (Pisyar ve Küçüksu) ve yüksek dağların bulunması buranın geçmişte önemli bir geçit noktası olma özelliğini ortaya koyuyor. Yıldızlı Kalesi de benzer özelliklere sahiptir.

Rabat Kalesi ise yüksek dağların bulunduğu bir alanda inşa edilmiş ancak bu kalenin yakınında herhangi bir ırmak veya çay yoktur. Bu özelliği ile kale, Kozluk ve Şeyhbaç kalelerinden ayrılmaktadır.

Arazinin topografik özelliklerine göre şekillenmiş kale örneklerinin sayısı oldukça fazladır. Kozluk, Rabat ve Şeyhbaç kalelerine benzer örnekler arasında Siirt'in ve Mardin'in ilçelerinde bulunan kaleleri zikredebiliriz. Şirvan Gormas Kalesi, Baykan, Savur ve Midyat'taki kaleler de benzer şekilde inşa edilmişlerdir.

¹⁰ A. Boran, "Türk Sanatında Kale Mimarisi", **Türkler**, VII, Ankara, 2002, 878.

¹¹ C. E. Arseven, "Kale Mad." **Sanat Ansiklopedisi**, III, İstanbul, 1983, 90-91.

¹² Boran, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi" **Osmanlı**, X, Ankara, 1999, 347-48.

Kozluk, Rabat ve Şeyhbaç kaleleri sadece iç kaleden ibarettir. Benzer uygulama Hasankeyf, Savur ve Savur Hisarkaya Köyü¹³ kalelerinde de görülmektedir.

Kozluk, Siirt, Mardin, Hasankeyf yörelerinin Artuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular idaresi altında kalmış olmalarından dolayı yörede yer alan kale yapılarının plan, mekân anlayışı ve örtü sisteminde de az da olsa benzerlik olduğu görülmektedir.

Rabat, Kozluk ve Şeyhbaç Kaleleri etrafı doğal bir kayalıkla çevrili bir tepe üzerinde inşa edilmesi özelliğiyle Van, Hoşap, Yeni Kahta, Bitlis, Hasankeyf, Kemah, Kars, Artvin Şavşat Satel, Artvin Gevhemik, Şavşat Eski Kale, Savur, Savur Hisarkaya Köyü, Baykan Çaykaya Köyü, Adakale Köyü (Derzin), Çevrimtepe (Gırdıkan), Şirvan İncekaya Köyü (Gormas), Kurtalan Yanarsu (Garzan), Göктаş Köyü Doğanpazar Mezrası kaleleri ile benzeşmektedir.

Rabat, Şeyhbaç ve Kozluk Kaleleri günümüze oldukça harap bir şekilde ulaştığından dolayı iç kalede yer alan yapıların tamamı yıkılmış olup kale içinde topraktan tepelikler şeklini almıştır.

Kalelerin içinde bulunan yapıların günümüze ulaşmamış olmasından dolayı Anadolu'da ve yörede yer alan diğer kalelerle plan anlayışı ve örtü sistemi bakımından değerlendirme ve karşılaştırma yapmak oldukça zorlaşmaktadır.

Rabat, Şeyhbaç ve Kozluk Kaleleri kırma taş malzemeden inşa edilmiş olup malzeme bakımından birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak Yıldızlı Kalesi tuğla malzemenin kullanımı açısından diğerlerinden farklı bir özellik göstermektedir.

Kozluk'taki Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait olan bu kaleler bölgede önemli kültür varlıklarımızın başında olup gerekli kurtarma çalışmalarının bir an önce yapılmasının önemi büyüktür.

¹³ İ. Yıldız, **Savur'daki Mimari Eserler** (Y.Y.Ü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2003,s 87

Resim : 1 - Kozluk Kalesi

Resim : 2 - Kozluk Kalesinin Güney Batıdan Görünümü

Resim : 3 - Kozluk Kalesinin Genel Görünümü

Resim : 4 - Kozluk Kalesinin Dođudan Görünümü

Resim : 5 - Kozluk Kalesinin Surlarından Ayrıntı

Resim : 6 - Kozluk Kalesindeki Kaya Mezarlar

Resim : 7 - Kozluk Kalesindeki Kaya Mezarlar İçi

Resim : 8 - Yıldızlı Kalesinin Genel Görünümü

Resim : 9 - Yıldızlı Kalesinin Sağlam Kalan Batı Surları

Resim : 10 - Yıldızlı Kalesinin Batı Surları ve Giriş Kısmı

Resim : 11 - Yıldızlı Kalesinin Batı Surlarından Ayrıntı

Resim : 12 - Yıldız Kalesinin Batı Surlarından Ayrıntı

Resim : 13 - Yıldızlı Kalesinin İçinde Sağlam Kalan Yapılardan Örnekler

Resim : 14 - Rabat Kalesi Genel Görünümü

Resim : 15 - Rabat Kalesi Surlarından Kalan Kısımlar

Resim : 16 - Rabat Kalesi Surlarından Kalan Kısımlarından Ayrıntı